

**Критерії, показники та рівні самореалізації студентів ВНЗ
у процесі дозвілєвої діяльності**

**Criteria, Indices and Levels of Self-Realization of Students of Higher Educational
Establishments in the Process of Spare Time Activity**

У статті розглянуто теоретичні засади підготовки студентів до самореалізації в процесі дозвілєвої діяльності. Узагальнено теоретичні підходи науковців до визначення понять «критерій», «показник», «рівень» та «готовність». Розкрито зміст мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, рефлексивного та емоційно-вольового компонентів готовності до самореалізації. Визначено критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний та емоційно-вольовий) та обґрунтовано їх показники задля досягнення високих результатів у підвищення рівня досліджуваного поняття на основі сутності структурних компонентів самореалізації. Наведено рівні готовності (репродуктивний, конструктивний, творчий) студентів до самореалізації в процесі дозвілєвої діяльності з урахуванням її внутрішньої структури.

Ключові слова: особистість, студент, компоненти, критерії, показники, рівні, самореалізація, дозвілєва діяльність.

The article deals with the theoretical bases of preparing students for self-realization in the process of spare time activity. The theoretical approaches of scientists to the definition of the terms «criterion», «index», «level» and «readiness» have been generalized. The content of the motivational, cognitive, activity, reflexive and emotional-volitional components of readiness for self-realization has been revealed. The criteria (motivational, cognitive, activity, reflexive and emotional-volitional) have been determined and their indices for achievement of high results in increasing the level of the researched concept based on the essence of the structural components of self-realization have been proved.

The levels of readiness of students to self-realization in the process of spare time activity have been given, taking into account their internal structure, namely: reproductive (low) level, which is characterized by the absence of sustainable desire to conduct self-realization, lack of interest in self-realization, lack of aspiration for the identification and disclosure of their capabilities: a student doesn't realize the potential, the self-esteem is overestimated or underestimated, he or she does not show strong-willed efforts to realize himself or herself in spare time activity; a student is characterized by the tendency to act only under someone's leadership; constructive (average) can be characterized by: the presence of desire to exercise self-realization, presence of the interest in self-realization, a student does not fully disclose his or her abilities and capacities, cannot independently use the potential, does not enough show volitional efforts to self-realization in spare time activity; creative (high) is characterized by: the steady desire to exercise self-realization, existing risen demand and interest in self-realization, a student can realize the potential, perceive the commitment to the identification and disclosure of the capabilities and abilities, he or she is able to use own potential, can realize himself or herself and the subject knowledge in a range of spare time classes, sets goals and shows volitional effort in the achievements of spare time activity.

Key words: *personality, student, components, criteria, indices, levels, self-realization, spare time activity.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... У нинішній ситуації значно розширюється сфера впливу освіти, в тому числі вищої педагогічної. Сфера вищої освіти є особливою соціальною сферою, яка здатна зберігати духовні цінності людства, розвивати і акумулювати інтелект нації, а також створювати умови для особистісного розвитку студентської молоді, що дасть можливість самовизначення, самоствердження у житті та майбутній професійній діяльності. Успішний і стійкий розвиток особистості проходить у процесі її самореалізації.

Варто зазначити, що самореалізація – активне вираження особистісної індивідуальності, значущої і потрібної для себе та інших (самовираження), самодійснення (реалізація людини своїх

здібностей, умінь, навичок та ін.), самоствердження, самостійність, свобода, творчість, самоосвіта, самовиховання, впевненість у собі, послідовність у досягненні мети, вміння відстоювати свої права у відповідних ситуаціях, що може бути розцінено як основа діяльності. Процес самореалізації сприяє особистісному становленню людини, формує такі особистісні новоутворення, як здатність до вибору мети, до проектування метода досягнення, до організації діяльності особистості, виступає в якості суб'єкта життєдіяльності людини, стає атрибутом самого існування людини і, по суті, визначає її життєвий шлях.

Аналіз досліджень і публікацій... Наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблемі самореалізації особистості:

А. Леонтьєва, В. Муляра, В. Сухомлинського, Є. Нікітіної, І. Беха, Л. Виготського, Л. Дроздікової та ін.

Проблему визначення критеріїв та показників самореалізації особистості в різні часи роз'язувало багато науковців: І. Солоднікової, Л. Користильової, М. Гінзбурга, Н. Лосевої, Н. Нікашіної, С. Гармаш, Ю. Вишневецького та ін.

Проте аналіз наукової психолого-педагогічної літератури показав, що проблема самореалізації особистості досі не є висвітленою достатньо, оскільки поза увагою дослідників залишаються такі важливі аспекти цієї проблематики, як чітко визначені критерії, показники, рівні самореалізації особистості в процесі дозвілєвої діяльності.

Формулювання цілей статті... Метою статті є теоретичне обґрунтування та виділення критеріїв, показників, рівнів сформованості готовності студентів до самореалізації в процесі дозвілєвої діяльності.

Виклад основного матеріалу... Визначаючи критерії та показники самореалізації особистості студента, ми спиралась на дослідження науковців

О. Локшиної, Г. Андреевої та ін. Їх позиція єдина в тому, що критерій вони розглядають як: мірку, мірило, підставу для оцінювання, визначення або класифікації чогось [14]; оцінку предмета, явища; ознаку взятої за основу класифікації [20].

Актуальним в контексті визначення питання критерій є напрацювання

Г. Андреевої. На її думку критерій виражає сутнісну ознаку, на основі якої здійснюють аналіз, оцінювання та порівняння реальних педагогічних явищ, при цьому рівень вияву певного критерію виражається в конкретних показниках, які характеризуються, у свою чергу, кількома ознаками [1, с. 218].

У довідковій літературі термін «показник» розглядається як свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення чого-небудь [14].

Варто зазначити, що окремі науковці поняття «критерій» та «показник» тісно пов'язують між собою. Так, В. Мазін ототожнює поняття «критерій» та «показник», зазначаючи, що вони розкривають характеристику властивостей об'єкта або процесу. Автор робить акцент на тому, що під показниками розуміють якісні або кількісні характеристики сформованості того або іншого критерію [11, с. 218].

Змістове значення критерію самореалізації особистості розкривається у наукових працях Н. Лосевої, М. Користильової, І. Солоднікової, С. Гармаш, Н. Нікашіної та ін. Так, Н. Лосева вважає одним з важливих критеріїв самореалізації особистості – задоволеність суспільства особистістю і задоволеність особистості соціальними умовами, що входить в оцінну систему психічної діяльності кожної людини [10, с. 346].

У дисертаційному дослідженні С. Гармаш виділяє такі критерії самореалізації особистості: орієнтація в часі, автономність, цінність, почуття, самосприйняття, погляд на природу людини, міжособистісна чутливість, творче ставлення до пізнання [4, с. 38].

Розробляючи критерії та показники готовності студентів до самореалізації в процесі дозвілєвої діяльності ми спиралась на поняття як «готовність». Основою дослідження стали праці таких учених, як А. Линенко, В. Крутецького, З. Курлянд, Л. Кандибович, М. Д'яченко, О. Ковальова, що стосуються сутності поняття готовність до діяльності. Так, у дослідженні М. Д'яченко, Л. Кандибович готовність трактується як «стан, інтегративна якість особистості». Крім того, науковці зазначають, що готовність є настроєм, пристосуванням можливостей особистості для успішних дій у певний момент [6, с. 68].

За визначенням З. Курлянд готовність до діяльності – це цілісна інтегрована якість особистості, що найбільш повно описує емоційну, когнітивну та вольову мобільність особи у момент включення в діяльність [9, с. 23].

У сучасному словнику з педагогіки внутрішня готовність трактується, як високий рівень розвитку мотиваційних, пізнавальних, емоційних та вольових процесів особистості, колективу,

який забезпечує успіх майбутньої діяльності; це адекватна установка на майбутню діяльність [16, с. 64].

Вагоме значення для нашого дослідження має праця О. Голіка, який розглядає готовність студента до організації дозвілленої діяльності. Науковець зазначає, що це здатність до здійснення дозвілленої діяльності, що формується у процесі спеціально організованої професійної підготовки і зумовлена рівнем розвитку професійних і особистісних якостей особистості, які сприяють успішній організації дозвілленої діяльності [5, с. 22].

Узагальнення вищевикладеного дозволяє зробити висновок, що готовність особистості до будь-якої діяльності включає в себе сукупність знань, сформованість вмінь та навичок, установка та позивне ставлення до діяльності, наявність значущих якостей особистості. Відповідно, готовність має структурну будову і носить багаторівневий характер та включає в певні компоненти. Зокрема, З. Курлянд у структурі особистісної готовності виокремила чотири компоненти: *мотиваційний* (стійка внутрішня спрямованість на певний тип діяльності), *емоційний* (позитивне ставлення до діяльності), *особистісний* (здатність до професійної рефлексії) та *професійний* (володіння професійно важливими здібностями) [9, с. 18-19].

У свою чергу М. Дьяченко, Л. Кандибович [6], зазначають, що готовність включає в себе мотиваційний, орієнтаційний, операційний, оцінювальний компоненти.

Науковець О. Голік у дисертації з проблеми підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвілленої діяльності, виокремлює такі структурні компоненти готовності: як мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний та комунікативний. Когнітивний – сукупність знань, необхідних для організації позакласної дозвілленої діяльності; мотиваційний – сукупність мотивів, адекватних до мети та завдань позакласної дозвілленої діяльності; операційний – сукупність умінь і навичок позакласної дозвілленої діяльності; особистісний – наявність професійних та ціннісних якостей; комунікативний – здатність до взаємодії з учнями [5, с. 45].

Проаналізувавши вищезазначені погляди науковців можна зробити узагальнення про те, що самореалізацію у дозвілленій діяльності можна розглядати як сукупність взаємопов'язаних, взаємообумовлених компонентів, які забезпечать успіх у життєдіяльності особистості.

Спираючись на аналіз праць науковців, ми виділили такі компоненти готовності до самореалізації студентів у дозвілленій діяльності, як *мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційно-вольовий, рефлексивний*. Саме ці компоненти ми визначили як критерії, оскільки вони різнобічно і повно характеризують процес самореалізації особистості. З метою розкриття змістових характеристик критеріїв ми спирались та враховували особливості такого поняття як самореалізація.

Охарактеризуємо суть кожного з цих компонентів. Важливим компонентом самореалізації особистості є мотиваційний компонент у якому поєднуються мотиви, цінності, прагнення студентів оволодівати знаннями, вміннями, навичками певної діяльності. Так, М. Матюхіна, підкреслює, що мотив – це стимулювання до якого-небудь виду діяльності, що тісно пов'язано із задоволенням певних потреб [12, с. 114].

Вагомим значення для визначення мотиваційного компонента самореалізації є напрацювання С. Микитюка, на думку якого успішність або результативність людини у певній діяльності залежить не тільки від її здібностей, а також від розвитку певного рівня мотивації до неї. Науковець підкреслює, що за умови наявності високого інтересу особистості до діяльності, в дію вступає компенсаторний механізм, і недолік здібностей у результаті заповнюється розвитком мотиваційної сфери, що забезпечує досягнення успіху в діяльності [13, с. 178].

Мотивація діяльності будь-якого виду відіграє першорядну роль, оскільки характер мотивів, що лежать в її основі визначає спрямованість і рівень активності особистості, зокрема: включеність – відчуженість, активність – пасивність, задоволеність – незадоволеність, тим що відбувається [17, с. 111].

Отже, мотиви взаємопов'язують цілі та потребу в самореалізації, оскільки через мотивацію особистість усвідомлює важливість нагальності потреби в самореалізації.

Узагальнюючи погляди науковців ми розробили зміст мотиваційного критерію. *Мотиваційний*: усвідомлення прагнень, потреб та розвиток стійких інтересів до дозвілленої діяльності, необхідності в самореалізації особистості у дозвілленій діяльності, наявність внутрішніх мотивів (інтерес, потреба, бажання, успіх, задоволення), досягнення успіху, інтерес до результатів самореалізації, інтерес активізації потреби у дозвілленій діяльності, потреба в самореалізації, прагнення бути успішним, моральне задоволення, цілеспрямованість.

Вагоме значення у структурі самореалізації студентів має когнітивний компонент, зміст якого відображає знання, розуміння, осмислення, аналіз, синтез, оцінку специфіки самореалізації.

Знання – відображення людиною об'єктивної дійсності у формі фактів, уявлень, понять і законів науки [3, с. 34]. Відповідно, набуваючи знань та оперуючи ними, студенти усвідомлюють важливість самореалізації за відповідних умов застосовують їх для реалізації власних потреб, інтересів, нахилів, уподобань, внаслідок чого у них формуються вміння. Таким чином, знання є важливим показником когнітивного компонента, оскільки виступають основою формування будь-якої діяльності.

Когнітивний критерій включає: знання, обізнаність, розуміння поняття процесу самореалізації, знання способів самореалізації з урахуванням специфіки дозвілленої діяльності, знання свого особистісного потенціалу, усвідомлення значущості дозвілленої діяльності, наявність мети, сталий інтерес до самореалізації як засобу досягнення мети.

Одним з важливих компонентів самореалізації особистості є діяльнісний. Так, поняття «діяльність» М. Варій, визначає як «...внутрішня і зовнішня активність людини, яка спрямована на особистісні зміни, трансформацію предметів та явищ залежно від потреб людини, а також створення нових» [2, с. 85]. Отже, студент завдяки діяльності отримує можливості для задоволення потреб, розвитку інтелекту і здібностей, реалізації власних інтересів, нахилів, уподобань тобто забезпечить самореалізацію.

Діяльнісний критерій включає функціональні сторони діяльності студентів, а саме: творчу активність, самостійність, ініціативність, відповідальність, цілеспрямованість, прагнення до самореалізації; наявність вміння ставити мету, будувати плани та їх здійснювати, реалізовувати власні здібності, долати перешкоди.

Великого значення для самореалізації студентів відіграють власні емоції та почуття. Вони збагачують відображення об'єктивної дійсності і стають у поєднанні з потребами, схильностями та інтересами важливими стимулами до діяльності, регуляторами її активності. Так, науковці О. Скрипченко,

Л. Долинська та ін. зазначають, що почуття – це стійке емоційне ставлення до явищ дійсності, яке відображає значення цих явищ відповідно до її потреб і мотивів, а емоції – особливий клас психічних станів, пов'язаний з інстинктами, потребами й мотивами, що відображають у формі безпосереднього тимчасового переживання (задоволення, радості, страху тощо) значущість для життєдіяльності індивіда явищ і ситуацій, які діють на нього [7, с. 446].

Отже, почуття та емоції є вагомим виявом свідомості та сутності особистості, вони відображають її ставлення до дійсності, до інших людей, до самої себе та до результатів своєї діяльності.

Від того, як студент ставиться до здійснення своїх цілей, задумів, реалізації власних здібностей, інтересів, уподобань залежить успіх дозвілленої діяльності. Тому важливого значення у самореалізації студента в процесі дозвілленої діяльності мають його такі вольові якості як: рішучість, наполегливість, цілеспрямованість, самовладання, емоційна стійкість, здатність до ризику, самостійність, активність, ініціативність, дисциплінованість, сміливість, критичність, витримка, установка на позитив, прийняття своєчасних рішень, вміння збалансовувати власні почуття, волю та інтелектуальні задатки, здатність володіти своїм психічним станом та настроєм, до себе та до інших людей, наявність мотивації до самореалізації, захоплення самореалізацією в процесі дозвілленої діяльності. Перераховані якості ми визначили як *емоційно – вольовий критерій*.

Важливою складовою структури готовності студентів до самореалізації в процесі дозвілленої діяльності є рефлексивний компонент. Так, термін «рефлексія» у філософському словнику розглядається як принцип людського мислення, що направляє його на осмислення й усвідомлення власних форм і передумов; предметний розгляд самого знання, критичний аналіз його змісту і методів пізнання; діяльність самопізнання, що розкриває внутрішню структуру і специфіку духовного світу людини [19, с. 579].

Рефлексію з психологічного точки зору трактують, як процес самопізнання суб'єкта свого внутрішнього світу, стану психічних процесів; процес подвійного, дзеркального взаємовідображення суб'єктами один одного, змістом якого є відтворення особливостей одне одного; не тільки знання й розуміння самого себе, але й установлення того, як інші розуміють і сприймають твою особистість, емоційні реакції й когнітивні уявлення [16, с. 341].

Ми погоджуємося із думкою О. Скібіної [18, с. 154], що рефлексивний компонент є регулятор особистісних досягнень, пошуку особистісних змістів у спілкуванні з людьми, а також побудник самопізнання, самовдосконалення та самореалізації.

Таким чином, за результатами аналізу наукової літератури з проблеми рефлексивних процесів у здійсненні самореалізації особистості визначаємо рефлексивний компонент як складову готовності студентів до самореалізації в процесі дозвілленої діяльності.

Критеріями сформованості *рефлексивного компонента* можуть виступати: уміння особистості самооцінювати власні здібності та можливості, що до здійснення дозвілленої діяльності; здатність

студента аналізувати, осмислювати власну діяльність, оцінювати та контролювати її результати, вміння використовувати свій творчий потенціал, прагнення до постійного самовдосконалення та самоаналізу; адекватна самооцінка та самоконтроль, сформованість таких якостей як наполегливість у подоланні труднощів, ініціативність, співтворчість, уміння керувати своїм емоційним станом, вибір, прогнозування, саморегулювання рефлексії, які допоможуть особистості осмислити та оцінити власні мотиви та інтереси.

Спираючись на загальну характеристику компонентів готовності студентів до певного виду діяльності та враховуючи зміст самореалізації ми розробили такі показники до кожного із критеріїв (див. табл.1).

Таблиця 1

Критерії та показники самореалізації

Критерій	Показники
Мотиваційний (система мотивів студента, яка спонукає його до самореалізації).	Прагнення до самореалізації у дозвіллевій діяльності, місце самореалізації в системі життєвих цінностей особистості; прояв інтересу до самореалізації, усвідомлення необхідності в самореалізації як ієрархії цінностей особистості; наявність стійкої мотивації до самореалізації; характер цілей і мотивів, що спонукають до здійснення самореалізації; пізнавальний інтерес до самореалізації як результату задоволення особистісних потреб, інтересів, здібностей, спрямованість на розширення знань про самореалізацію.
Когнітивний (система знань, необхідних для успішної самореалізації та ступеню розуміння сутності та структури самореалізації).	Володіння та оперування поняттям «самореалізація» розуміння сутності, особливостей процесу самореалізації; обізнаність про власні індивідуальні можливості та їх реалізацію; знання етапів самореалізації, усвідомлення цього поняття, вибір цілей, цінностей та пріоритетів для розвитку самореалізації, знання способів самореалізації;
Діяльнісний (сукупність умінь та їх ефективне використання у самореалізації з метою самоорганізації творчих дій, отримання позитивних результатів для задоволення потреб, здібностей, інтересів).	Вміння визначати цілі, планувати діяльність для досягнення результату; вміння самоорганізовуватись у різних видах діяльності (рекреаційна, комунікативна, соціальна, творча, ціннісно-орієнтаційна, виховна); вміння критично оцінювати власні досягнення.
Емоційно-вольовий (прагнення та готовність студента до самовдосконалення та самореалізації).	Наполегливість ставлення у самореалізації; наявність позитивних емоційних станів (радість, натхнення, задоволення), почуття, що забезпечують успішний перебіг та результативність самореалізації; відчуття внутрішнього комфорту у самореалізації, рішучість, наполегливість, цілеспрямованість, самостійність; активне сприйняття життєвих позицій; вміння збалансовувати власні почуття, волю та інтелектуальні задатки; ступінь прийняття правильних рішень; вміння зробити правильний вибір.
Рефлексивний (комплекс умінь і навичок, спрямованих на самореалізацію).	Наявність адекватної самооцінки, самоконтролю; здатність до самовизначення, самовдосконалення, саморозвитку через свідому постановку цілей; здатність аналізу та оцінювання власної діяльності, прагнення планувати подальші дії відповідно до отриманих результатів; уміння регулювати рівень власного розвитку та особистих досягнень.

На основі визначених критеріїв та показників нами було розроблено три рівні готовності студентів до самореалізації в процесі дозвілєвої діяльності (низький, середній, високий):

Репродуктивний (низький) рівень характеризується: відсутністю стійкого бажання здійснювати самореалізацію, відсутність інтересу до самореалізації, відсутність прагнення до виявлення і розкриття своїх можливостей: студент не реалізовує свій потенціал, завищена, або занижена самооцінка, не проявляє вольові зусилля до реалізації себе в дозвілєвій діяльності; схильністю діяти тільки під чиймись керівництвом.

Конструктивний (середній) рівень характеризується наступним: наявністю бажання здійснювати самореалізацію, наявністю інтересу до самореалізації, не повністю розкриває свої можливості та здібності, не здатний самостійно використовувати свій потенціал, не достатньо проявляє вольові зусилля до реалізації себе в дозвілєвій діяльності.

Теоричий (високий рівень) характеризується: стійким бажанням здійснювати самореалізацію, наявними підвищеннями потребою та інтересом до самореалізації, може реалізувати свої можливості, усвідомлювати прагнення до виявлення і розкриття своїх можливостей і здібностей, здатний використовувати свій власний потенціал, вміє реалізувати себе і свої предметні знання в різноманітних дозвілєвих заняттях, ставить перед собою цілі і проявляє вольові зусилля в досягненнях дозвілєвої діяльності.

Висновки... Отже, мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційно-вольовий і рефлексивний компоненти в сукупності репрезентують структуру готовності студента до самореалізації в процесі дозвілєвої діяльності.

Зазначені вище теоретичні положення дають можливість констатувати, що визначені нами критерії, показники та рівні самореалізації особистості, дозволять простежити динаміку індивідуального розвитку особистості під час організації дозвілєвої діяльності, та ефективні шляхи підготовки студентів до самореалізації в процесі дозвілєвої діяльності.

Список використаних джерел і літератури / *References:*

1. Андреева Г. М. Социальная психология : учеб. для выс. учеб. завед. / Г. М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 376 с. / Andreyeva G. M. *Sotsialnaya psixologiya (Social Psychology)*, Moscow, 1999, 376 p. [in Russian].
2. Варій М. Й. Психологія особистості : [навч. посібник] / М.Й.Варій. – К. : Центр учбов. літератури, 2008. – 592 с. / Varii M. Y. *Psykhologhiya osobystosti (Psychology of Personality)*, Kyiv, 2008, 592 p. [in Ukrainian].
3. Галузяк В. М. Педагогіка : [навч. посіб.] / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – 4-е вид., випр. і доп. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2007. – 400 с. / Haluziak V. M. *Pedahohika (Pedagogy)*, Vinnytsia, 2007, 400 p. [in Ukrainian].
4. Гармаш С. А. Педагогічні умови самореалізації особистості старшокласників позакласній виховній роботі : дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / Гармаш Світлана Анатоліївна. – Харків, 2004. – 247с. / Harmash S. A. *Pedahohichni umovy samorealizatsii osobystosti starshoklasnykiv v pozaklasnii vykhovnii roboti (Pedagogical Conditions of Self-Identity of High School Students' Personality in Extracurricular Educational Work)*, Kharkiv, 2004, 247 p. [in Ukrainian].
5. Голік О. Б. Підготовка майбутніх учителів до організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти» / О. Б. Голік. – Луганськ, 2007. – 22 с. / Holik O. B. *Pidhotovka maibutnixh uchyteliv do orhanizatsii pozaklasnoi dozvillievoi diialnosti starshoklasnykiv (Training of the Future Teachers to Organization of Extracurricular and Leisure Activity of High School Students)*, Luhansk, 2007, 22 p. [in Ukrainian].
6. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович – Минск : БГУ, 1978. – 175 с. / Diachenko M. I. *Psixologicheskie problemy gotovnosti k deyatelnosti (Psychological Problems of Readiness to the Activity)*, Minsk, 1978, 175 p. [in Russian].
7. Загальна психологія : підручник / Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. – К. : Либідь, 2005. – 464 с. / Skrypchenko O. V., Dolynska L. V. *Zahalna psixologhiya (General Psychology)*, Kyiv, 2005, 464 p. [in Ukrainian].
8. Крутецкий В. А. Основы педагогической психологии / В. А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1972. – 255 с. / Krutietskii V. A. *Osnovy pedagogicheskoy psixologii (Fundamentals of Pedagogical Psychology)*, Moscow, 1972, 255 p. [in Russian].
9. Курлянд З. Н. Професійно-креативне середовище ВНЗ – передумова підвищення якості підготовки майбутніх фахівців / З. Н. Курлянд // Педагогическая наука: история, теория, практика, тенденции развития. – 2009. – №1. – С. 18–26. / Kurliand Z. N. *Profesiino-kreatyvne seredovyshe VNZ – peredumova pidvyshchennia yakosti pidhotovky maibutnixh fakhivtsiv (Professional-Creative Environment of Higher Educational Establishment – Precondition of Increase of Preparation Quality of the Future Specialists)*, Pedagogicheskaya nauka: istoriya, teoriya, praktika, tendentsii razvitiya, 2009, №1, pp. 18–26. [in Ukrainian].
10. Лосева Н. М. Самореалізація особистості викладача вищого навчального закладу як загально педагогічна проблема: дис. докт. пед. наук: 13.00.04 / Лосева Наталія Миколаївна. – Донецьк 2007 – 442 с. /

Losieva N. M. *Samorealizatsiya osobystosti vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu yak zahalno pedahohichna problema (Self-Realization of Personality of Teacher of Higher Educational Establishment as a General Pedagogical Problem)*, Donetsk, 2007, 442 p. [in Ukrainian].

11. Мазін В. М. Критерії та показники сформованості культури професійної самореалізації педагога / В. М. Мазін // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – 2007. – Вип. 41. – С. 217–225. / Mazin V. M. *Kryterii ta pokaznyky sformovanosti kultury profesiinoi samorealizatsii pedahoha (Criteria and Indices of Culture Well-Formedness of Professional Self-Realization of Pedagogue)*, Pedahohika i psykhologhiia formuvannya tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky, 2007, Vol. 41, pp. 217–225. [in Ukrainian].

12. Матюхина М. В. Мотивация учения младших школьников / М. В. Матюхина. – М. : Педагогика, 1984. – 114 с. / Matiukhina M. V. *Motivatsiya ucheniya mladshix shkol'nikov (Motivation of Teaching Junior Schoolchildren)*, Moscow, 1984, 114 p. [in Russian].

13. Микитюк С. О. Ресурсний підхід до професійної підготовки майбутнього вчителя : [моногр.] / Сергій Олександрович Микитюк. – Харків : Монограф, 2012. – 342 с. / Mykytiuk S.O. *Resursnyi pidkhid do profesiinoi pidhotovky maibutnioho vchytelia (Resource Approach to Professional Preparation of the Future Teacher)*, Kharkiv, 2012, 342 p. [in Ukrainian].

14. Новый тлумачний словник української мови / [укл. В. В. Яременко, Сліпущко О. М.]. – К.: Вид-во «Аконіт», 2001. – Том 2. Ж – О. – 911 с. / *Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy (New Explanatory Dictionary of Ukrainian Language)*, Kyiv, 2001, Part 2, 911 p. [in Ukrainian].

15. Полетай О. М. Критерії готовності майбутніх учителів трудового навчання до роботи з технічно обдарованими учнями [Електронний ресурс] / О. М. Полетай // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Збірник наукових праць. 2010. – Вип. 25. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Sitimn/2010_25/index.htm. / Poletai O.M. *Kryterii hotovnosti maibutnix uchyteliv trudovoho navchannia do roboty z tekhnichno obdarovanymu uchniamy (Criteria of Readiness of the Future Teachers of Labour Education to the Work with Technically Gifted Pupils)*, Suchasni informatiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy. 2010, Vol. 25. – Mode of access : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Sitimn/2010_25/index.htm. [in Ukrainian].

16. Психология: словарь / [под ред. А. В. Петровского и М. Г. Ярошевского]. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, – 494 с. / *Psixologiya: slovar' (Psychology : Dictionary)*, Moscow, 494 p. [in Russian].

17. Сердюк Л. С. Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців: системно – синергетичний підхід : [моногр.] / Л. С. Сердюк. – К. : Університет «Україна», 2012р. – С. 111 / Serdiuk L. S. *Psixologhiya motyvatsii uchinnia maibutnix fakhivtsiv: systemno – synerhetychnyi pidkhid (Psychology of Teaching Motivation of the Future Specialists: System-Synergetic Approach)*, Kyiv, 2012, pp. 111. [in Ukrainian].

18. Скібіна О. В. Сутність та структура професійної компетентності майбутніх інженерів – педагогів. / О. В. Скібіна // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: зб. наук. праць / гол. редактор Г.П.Шевченко – Вип. 1(48). – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – 220 с / Skibina O. V. *Sutnist ta struktura profesiinoi kompetentnosti maibutnix inzheneriv – pedahohiv (Essence and Structure of Professional Competence of the Future Engineers-Pedagogues)*, Dukhovnist osobystosti: metodolohiya, teoriya i praktyka Vol. 1(48), Luhansk, 2012, 220 p. [in Ukrainian].

19. Современный философский словарь / [под ред. В.Е. Кемерова.] – М., 1996. – С. 579]. / *Sovremennyi filosofskij slovar' (Modern Philosophic Dictionary)*, Moscow, 1996, pp. 579. [in Russian].

20. Старша школа зарубіжжя: організація та зміст освіти : [моногр.] / [Г. С. Єгоров, М. Ю. Красовицький, О. І. Локшина та ін.] ; за ред. О. І. Локшиної. – К. : СПД Богданова А. М., 2006. – 232 с. / *Starsha shkola zarubizhzhia: orhanizatsiya ta zmist osvity (Senior School of Foreign Countries: Organization and Content of Education)*, Kyiv, 2006, 232 p. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: «10» березня 2016 р.

Стаття прийнята до друку: «24» березня 2016 р.

Рецензенти:

Зданевич Л. – доктор педагогічних наук, професор

Романишина Л. – доктор педагогічних наук, професор

Гуцол Людмила – здобувач Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, e-mail: gorduluk@mail.ru

Hutsol Liudmyla – degree-seeking student of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, e-mail: gorduluk@mail.ru

Цитуйте цю статтю як:

Гуцол Л. Критерії, показники та рівні самореалізації студентів ВНЗ у процесі дозвілдової діяльності / Людмила Гуцол // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 20. – С. 38–44.

Cite this article as:

Hutsol L. Criteria, Indices and Levels of Self-Realization of Students of Higher Educational Establishments in the Process of Spare Time Activity, *Pedagogical Discourse*, 2016, Issue 20, pp. 38–44.